

Christian Schwarz-Schilling, *Prokockani mir u Bosni. Neuspjeh Evrope na Balkanu*. Sarajevo: KultB, 2022, 492 str.

Knjiga dr. Christiana Schwarz-Schillinga *Prokockani mir u Bosni. Neuspjeh Evrope na Balkanu* je uvjerljivo svjedočenje o Bosni i Hercegovini krajem 20. i početkom 21. stoljeća. Ovo nisu samo sjećanja jednog visokopozicioniranog njemačkog političara, koji je zbog Bosne podnio ostavku na položaj ministra u Vladi kancelara Helmuta Kohla a potom obavljao dužnost međunarodnog medijatora i, konačno, međunarodnog visokog predstavnika u BiH, nego i svojevrsna historija odnosa međunarodne zajednice prema Bosni, kako u ratu tako i poslije rata. Christian Schwarz-Schilling ovom knjigom svjedoči koliko su unutrašnjopolitički odnosi utjecali na odnos Njemačke prema ratu u BiH, te potvrđuje kako su politička, a ne vojna pitanja, bila ključna u sprečavanju Zapada da zaustavi srpsku invaziju na Bosnu i Hercegovinu. Ispravnom smatra tezu britanskog historičara Brendona Simmsa o tome da su posebno Velika Britanija i Francuska bile protiv ukidanja embarga na uvoz naoružanja u BiH te ukazuje kako su početkom rata Britanci razmišljali da se otvori mogućnost ujedinjenja jugoslavenskog prostora preostalog izlaskom Slovenije i Hrvatske u jednu cjelinu kojom bi dominirao Beograd.

Dr. Schwarz-Schilling uspostavlja pažljiv odnos vlastitih iskustava u političkom djelovanju i prikaza vlastitog angažmana sa općim događajima toga vremena koji su određivali odnos svijeta prema Bosni i Hercegovini. Piše o svojim istupima i zalaganjima, kritički ocjenjuje djelovanje njemačkih političara (npr. ministra vanjskih poslova Klause Kinkelera, kao i samog kancelara Kohla), ali i evropskih pregovarača (posebno je kritičan prema Davidu Owen). Naglašava i zalaganje drugih pojedinaca koji su presudno utjecali na promjenu stava Zapada prema BiH: govor Elija Vizela 1993. na otvaranju *Memorijalnog muzeja holokausta* u SAD-u bio je presudan za promjenu u američkim koracima prema Balkanu, ali ističe i važnost Bidenova govora, koji je 1993. upozorio kako bi Srebrenica mogla postati „Guernika“. Christian Schwarz-Schilling pokazuje koliko su brojni samiti međunarodne zajednice, ali i NATO-a, tokom rata bili isprazni, ne izbjegavajući ukazati da je bilo i onih koji su nastojali „probuditi“ i Zapad i NATO (poput generalnog sekretara NATO-a Manfreda Wörnera, koji zbog raka pluća i brze smrti ipak nije uspio promijeniti situaciju, ali ju je razumio i imao želju da djeluje). Schwarz-Schilling pokazuje i kako je međunarodna zajednica reagirala na velike masakre u BiH (Sarajevo, Bihać, Goražde, Tuzla), te naglašava svoje apele za spas Srebrenice. Posebno su važna njegova svjedočenja o tome koliko se angažirao oko spasa Bihaća, iznoseći i

brojne akcije kojima je pomogao ljudima u opkoljenom gradu (uključujući čak i slanje novca helikopterima). Tu je i ličan, s pravom, posebno kada spominje svoje česte kontakte sa bihaćkim gradonačelnikom Hamdijom Kabiljagićem.

Christian Schwarz-Schilling opisuje kako je u julu 1995. došlo do Splitskog dogovora i zahtjeva Izetbegovića da Hrvatska pruži vojnu pomoć. Svjedoči kako je međunarodna zajednica u jesen i zimu 1994. odbila prijedlog Hrvatske da se uspostavi koridor od hrvatske granice do Bihaća, pa je ovaj Splitski dogovor dobro i pažljivo pripremljen, što je dovelo do uspješno izvedene akcije „Oluja“ i deblokade Bihaća, te približavanja bosanskih i hrvatskih snaga Banjoj Luci i zahtjeva NATO-a da se te operacije zaustave.

Dr. Schwarz-Schilling donosi i vrijedna svjedočanstva o pregovorima u Dejtonu, gdje je prisustvovao kao međunarodni medijator.

Važan je njegov govor u Bundestagu 30. 11. 1995. u kojem je govorio o učešću Njemačke u vojnim mjerama za obezbjeđenje mira u BiH (što je bilo moguće na temelju ranije odluke Ustavnog suda Njemačke). Ipak, posebno su vrijedna njegova svjedočenja u kojima detaljno opisuje iskustva koja je imao kao međunarodni medijator u Bosni i Hercegovini. Tu dužnost je obavljao od 1994, dok je glavni arbitar bio američki pravnik Roberts Owen (koga ne treba miješati sa Davidom Owenom, evropskim pregovaračem, o kome Schwarz-Schilling nema visoko mišljenje). Kao medijator od 1994. do 2004. Christian Schwarz-Schilling je 185 puta bio u BiH, posjetio je 55 gradova, napisao 115 izvještaja, imao 113 medijacija u Federaciji BiH i 72 u RS-u. U svojstvu medijatora bio je u Mostaru, Drvaru, Stocu, Varešu. Svjedočio je kako je poslije rata u tim sredinama bilo otpora povratku izbjeglica, pri čemu je negdje to bilo vrlo otvoreno suprotstavljanje (Drvar – Christian Schwarz-Schilling opisuje kako su se novi čelnici Drvara, Hrvati iz HDZ-a, vrlo neprijateljski ponašali, čak poslije njegove posjete zapalili preostale kuće Srba), a negdje su pregovori bili vrlo mučni (opisuje slučaj u Varešu kada je načelnica, Bošnjakinja iz SDA, nakon dužih razgovora isključila grijanje, ali ga kasnije i uključila nakon što su on sam, ali i članovi njegovog tima ogrnuli kapute kako bi nastavili pregovore).

Drugi dio sjećanja se odnosi na razdoblje nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini. Sam Christian Schwarz-Schilling je to razdoblje podijelio u tri faze: prva faza (1996–1998), u kojoj je u Njemačkoj gradio konstruktivniji odnos sa kancelarom Kohlom, jednako kao i sa Klausom Kinkelom. U ovo mu je vrijeme Kinkel čak bio predložio da preuzme dužnost povjerenika za povratak izbjeglica i obnovu Bosne i Hercegovine u njemačkoj vladi, ali je

umjesto njega ipak izabran Dietmar Schlee (koji je ubrzo i umro). Schwarz-Schilling ocjenjuje da je dobro što nije preuzeo tu dužnost, jer je iz Njemačke trebalo vratiti ogroman broj izbjeglica, a to nije bio nimalo jednostavan zadatak. No, u to vrijeme se on ipak bavi povratkom izbjeglica, pomaže u tom zahtjevnom poslu, bivajući posebno aktivan u drugoj fazi (1998–2000). Treća faza je nastupila poslije 2000. i određenih promjena koje su se desile i u BiH, ali i u svijetu. Dr. Schwarz-Schilling pokazuje koliko je njemačka politika prema Bosni i Hercegovini bila prožeta unutrašnjopolitičkim odnosima, te svjedoči kako Njemačka, u strahu od neuspjeha i zbog mogućeg prisilnog povratka izbjeglica, nije podržala prijedlog da Michael Steiner naslijedi Carla Bildta na poziciji visokog predstavnika u BiH. Ključni je, dakle, bio strah od neuspjeha, iako je OHR od 1997. na raspolaganju imao tzv. bonske ovlasti.

Značajan dio ovih sjećanja posvećen je vremenu kada je obavljao dužnost visokog predstavnika međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini. On donosi niz detalja o tome kako je imenovan na dužnost nakon Paddyja Ashdowna, koji je na toj funkciji bio od 2002. do 2006. godine. Christian Schwarz-Schilling je koncem 2005. „od troje ljudi“ (ne navodi tačno kojih) čuo da je kandidat za OHR (a tada je već sasvim jasno bilo da će Angela Merkel naslijediti Schrödera na poziciji njemačkog kancelara). Na sjednici PIC-a održanoj 14. 12. 2005. Christian Schwarz-Schilling je nominiran za visokog predstavnika, a dužnost je počeo obavljati 31.1.2006. godine. U svojim sjećanjima piše kako je mislio da će biti posljednji visoki predstavnik, te je odmah na početku zauzeo stav da će „bonske ovlasti koristiti samo kao krajnje sredstvo“. Jedan od prvih izazova s kojima se suočio bio je zahtjev HDZ-a za zaštitu vitalnog nacionalnog interesa u FBiH u vezi s raspodjelom novca. To je bio test na kojem se Schwarz-Schilling uvjerio da se može osloniti na domaće institucije, jer je Ustavni sud FBiH odbio taj zahtjev HDZ-a kao neosnovan. U to vrijeme Christian Schwarz-Schilling i međunarodna zajednica provode princip prepuštanja domaćim snagama da preuzimaju odgovornost za procese u državi (*Ownership*). Danas je svjestan da je to bilo pogrešno, jer je trebalo bolje procijeniti rizike koji iz toga proizilaze.

No, međunarodna zajednica je istodobno insistirala na provedbi reformi, pri čemu je posebno važna bila reforma policije, koja je uspješno završena, ali je ustavna reforma koja bi onemogućila blokadu države nakon gašenja OHR-a završena neuspješno. On o tome piše dosta opširno. Nakon neuspješnog *Aprilskog paketa* iz 2006. godine počinje antireformsko i agresivno djelovanje Milorada Dodika. Christian Schwarz-Schilling detaljno opisuje odnos

međunarodne zajednice, posebno Amerikanaca, prema Bosni i Hercegovini i djelovanju OHR-a. Svjedoči kako je bilo prijedloga da se Dodika ukloni sa političke scene, ali su Amerikanci odustali popuštajući Rusima. Danas se vidi da je to bio loš potez, piše dr. Schwarz-Schilling.

Posebno važno u ovim sjećanjima je dio o kojem se dosad znalo vrlo malo. Christian Schwarz-Schilling potvrđuje kako mu je bilo jasno da se stalnom pričom o zatvaranju OHR-a smanjuje njegov autoritet, ali je u ovim sjećanjima ipak najinteresantniji dio u kojem piše o raznim intrigama koje su vođene protiv njega. Tvrdi da su u to čak bile uključene američka i britanska tajna služba, te navodi kako je pisao kancelarki Merkel da se namjerava povući sa pozicije OHR-a. Tada je shvatio da neko iz njegovog ureda odaje tajne, pa i tu povjerljivu prepisku koju je vodio sa kancelarkom Merkel. Sarajevo je „zmijsko leglo“, piše Christian Schwarz-Schilling. Uvidio je da u OHR-u ima zaposlenika koji ne samo da nisu lojalni, nego čak i rade protiv OHR-a, a Njemačka mu nije „držala leđa“. Predlagao je kancelarki Merkel da posjeti BiH, ali ona to nije uspjela uklopiti u svoj program, „a možda nije ni željela iz političkih razloga“, tvrdi Christian Schwarz-Schilling.

No, on detaljno opisuje svoja iskustva sa bh. političarima, naročito nakon što je Međunarodni sud pravde donio presude u tužbi Bosne i Hercegovine protiv Srbije, potvrđujući da je u Srebrenici počinjen genocid. Tada su Srebreničani bili povelili akciju izdvajanja iz RS-a. Dr. Schwarz-Schilling detaljno opisuje zaoštavanje političke atmosfere u Bosni i Hercegovini, a izuzetno su korisne njegove pronicljive ocjene pojedinih bh. političara. Ima jako pozitivno mišljenje o Sulejmanu Tihiću, koga smatra „pouzdanim i razumnim“, za razliku od Dodika i Silajdžića (mada je sa Silajdžićem tokom rata jako dobro surađivao).

Prilično razočaran, Christian Schwarz-Schilling je na kraju mandata ipak odlučio učiniti jedan važan korak: donio je Zakon o Memorijalnom centru Srebrenica - Potočari. Taj zakon je jedan od najvećih njegovih uspjeha, iako je pokušavao i na brojnim drugim poljima dati doprinos građenju funkcionalne Bosne i Hercegovine kao države i izgradnji boljeg i pravednijeg društva. Smatra da je trebalo puno više učiniti u obrazovnoj reformi, jer je obrazovanje važno za izgradnju zajedničkog identiteta i integraciju.

Nažalost, zaključuje Christian Schwarz-Schilling u ovim sjećanjima, pokazalo se da mnoge reforme u Bosni i Hercegovini nisu uspjele. On na kraju pokušava naći razloge tog neuspjeha i poredi to sa Njemačkom koja je poslije Drugog

svjetskog rata uspjela obnoviti i državu i integrirati društvo. Smatra da su i EU i SAD poslije rata ostale na rubu historije, kada je Bosna i Hercegovina u pitanju, za razliku od 1945, kada su Saveznici kao pobjednici pripremili Njemačku za prelazak iz diktature u demokraciju. U BiH se to nije desilo. BiH je ostala slaba, a mir je trebala graditi sa zaraćenim državama 1992–1995. godine. To je ključni uzrok neuspjeha svijeta na Balkanu i prokockanog mira u Bosni i Hercegovini. Tako Bosna ostaje i izvan Evropske unije, jer u Briselu smatraju da je „jednu multinacionalnu državu poput BiH sa većinskim muslimanskim življem bolje ostaviti izvan EU“.

Ova svjedočenja Christiana Schwarz-Schillinga su od iznimne važnosti za razumijevanje rata i poslijeratnog razvoja Bosne i Hercegovine. Autor donosi svoja saznanja o događajima koji su se odvijali od 1992. godine, te ih pažljivo i sa puno nijansi prezentira kombinirajući sa svojim dnevničkim bilješkama i zvaničnim dokumentima nastalim u njegovom uredu.

Ova knjiga je jedno svjedočanstvo o vremenu, ali istodobno i pokazatelj kako mnoge pojave iz tog vremena još uvijek nisu završene.

Husnija Kamberović